

մենտը: Հետեւանքը եղաւ՝ բռնել Սմբատին եւ տանել կայսեր: Քրիստոնեայ թագաւորը ուրիշ միջոց չգտաւ պատժելու ըմբոստ իշխանին քան ձգելու կրկէս գաղաններին կուր: Սակայն, հայ կտրիճը զլացաւ եւ այդ հաճոյքը պատճառելու ցնցող տեսարաններ ծարաւի վեհապետին:

Յոյն պատմագիրը վկայում է, որ Սմբատը հրաշքով ազատուեց սոսկալի մենամարտից: Իսկ հայ պատմիչը բացատրում է հրաշքի էութիւնը: Յուսահատ իշխանը բռնեցքով ուշաթափ է անում արջին, եղջիւրներէն կախուած տապալում է կատաղի ցուլին, եւ ճարպիկ ոտտիւնով վերելակում առիւծը եւ կոկորդը սեղմելով խեղդում: Ամբոխը եւ ամենից առաջ կայսրուհին ի տես այս անսովոր քաջութեան պահանջում են ազատութիւն, եւ փոշոտ իշխանը կրկէսից ելնելով հրաւիրում է արքունիք:

Ահա այս վիթխարի սերունդն է, որ պիտի մի օր ժառանգէր հայոց թագը: Սմբատ չմնաց կայսեր մօտ եւ յարմար առիթով անցաւ Սոսրովի ծառայութեան եւ նշանակուեց Վրկանի եւ յետոյ Հայաստանի մարզպան: Նրա որդին Վարդգէսեոց եւ սրա որդին Սմբատ արժանացան պարսից թագաւորի վստահութեան նոյն պաշտօնում:

Արարները նուաճեցին Իրանը եւ նրա հետ եւ Հայաստանի մի մասը: Բազրատունիք առժամանակեայ ճօճումներից յետոյ կանգ առան նոյն քաղաքական գծի վրայ, ինչ որ ընտրել էին պարսից օրով: Արարները եւս, անձանօթ նախարարական բարքերին, սկզբում փորձեցին բռնի ուժով վերջ տալ վտանգաւոր տոհմերին, բայց չուտով ստիպուեցին աւելի հաշտ ուղի գտնել: Բազրատունի իշխանների խոհեմութիւնն ու զգուշութիւնը սանձեց արաբական բրտութիւնը, եւ Աշոտ Վասակեան նշանակուեց իշխան իշխանաց 732 թուին:

Մամիկոնեանների հեղինակութիւնը նսեմանում էր: Աշոտի բարձրացումը ոչ միայն նշան էր հակառակ հոսանքի պարտութեան, այլ եւ հարուած Մամիկոնեան տան անուան: Այրուծին, որի ժառանգական սպարապետներն էին Մամիկոնեան իշխանները, անցնում էր Բազրատունեաց ձեռքը:

Տոհմական ինքնասիրութիւնը վիրաւոր-

ուած տեսնելով, երկու եղբայր՝ Գրիգոր եւ Դաւիթ Մամիկոնեանք՝ փորձեցին խլել Աշոտից առաջնութեան պատիւը: Աշոտն ունէր սակայն զօրեղ հովանաւոր յանձին երկրի պետի Մրուանին, խալիֆայութեան գահի թեկնածուն: Հազիւ իշխանութեան գլուխ անցած Գրիգոր, պէտք է տեղի տար Աշոտին Մրուանի հրամանով:

Մամիկոնեանների փորձը ծանր նստեց՝ հետեւանք ունենալով Դաւիթի կորուստը:

Օմայեան հարստութիւնը վերջացաւ ութերորդ դարի կէսին Մրուանի մահով, զիջանելով իշխանութիւնը Արասեան տան: Սառնակ գրութիւնից ուղեցան օգտուել Մամիկոնեանները եւ ազատուել արաբներից: Շարժման ուղին Գրիգոր Մամիկոնեանն էր:

Առանց Աշոտի համաձայնութեան, որ ներկրի պատասխանատու տէրն էր, դործը դատապարտուած էր անյաջողութեան: Ուստի աշխատում են համոզել Աշոտին: Երկու հոսանքները վերստին բախում են, եւ հայ պատմութեան ամենէն դրամատիկ էջերն են, որ ծաւալում են մեր առաջ, որ յաւէտ կանաչ պիտի մնան մեր յիշողութեան եւ գիտակցութեան մէջ:

Պարտք եւ պէտք եմ համարում բերել Աշոտի խրատը ըմբոսացողներին.—

«Ով եղբարք,— ասում է Աշոտ,— ոչ տեսնեմ խոհական մտաց զդործ անզգայութեանդ, այլ անուղղայ խորհուրդ եւ բանս տարապարտս: Քանզի ահա նուազունք են զօրքս մեր ի մէջ բռնութեանն Իսմայէլի եւ ոչ կարեմք գդէմ ունել զօրաց նոցա եւ ոչ գերկիր մեր հանել ի բերանոյ վիշապացն: Եւ միայն աշխատութիւն եւ վտանգ հասուցանեմք ի մրտածումս մեր: Այլ եթէ կամիջիք ընդունել զխրատ իմ, ոչ արասցուք զբանդ դայդ եւ հարկեսցուք նոցա որպէս ցարդ եւս եւ կալցուք զստացուածս մեր, զայդիս, զանատոս եւ զանդատանս մեր»:

Ահա մի պարզ եւ որոշ խորհուրդ: Սակայն, Գրիգոր Մամիկոնեանի հետ համախոհները, որ հակառակ հոսանքին էին պատկանում, չեն համաձայնում ընդունել իմաստութեան խրատը, այլ սպառնում են:

«Եթէ ոչ միաբանեցիս ի խորհուրդս մեր, ոչ մնացէ առ քեզ եւ ոչ մի ոք ի զօրաց քոց: